

ПОЛОЖИТЕЛНИ ЕФЕКТИ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ (ПЧИ) ВЪРХУ ФИРМИТЕ И СТРАНИТЕ ДОМАКИНИ

Стефан Цанков
st.cankov@gmail.com

*катедра „Икономика и счетоводство в транспорта“
Висше транспортно училище „Тодор Каблешков“
БЪЛГАРИЯ*

***Ключови думи:** ПЧИ, чужди инвеститори, положителни ефекти, страни домакини, местни фирми, производителност, заетост*

***Резюме:** ПЧИ се свързват с много положителни ефекти върху развитието на икономиката при държавите в преход, особено в случаите на недостатъчна конкуренция на вътрешните пазари, но при условие, че местните политици не допускат монопол на филиалите на мултинационалните компании. МНК в някои случаи се възползват от икономическата си мощ и създават изкривени условия, в които местните фирми са неспособни да се конкурират. Макро и микроикономическите условия в страната също имат отношение към появата и степента на проявление на теоретично очакваните въздействия.*

Икономическата теория доказва, че ПЧИ могат да доведат до различни положителни ефекти: бързо повишаване на производителността, както и съпътстващи ефекти върху икономиката като цяло чрез преноса на технологии, развиването на човешкия фактор и формирането на по-конкурентна среда.

Повишената конкуренция способства пренасочването на ресурси, стимулира производителността и по-нататъшното инвестиране в материални и човешки ресурси. Чрез обучение на персонала и пренос на управленски умения, местните фирми „внасят“ важни за тях организационни познания и трудови умения, които имат положително въздействие върху производителността на тези фирми. Технологичното обновление се засилва и от желанието на местни фирми да преминават от наличните им технологии към тези, използвани в МНК.

Според икономическата теория, ПЧИ може да имат различни положителни ефекти: бързо увеличаване на производителността след придобиването от чужд инвеститор и съпътстващи ефекти върху останалата част от икономиката чрез пренос на технологии, развитие на човешкия капитал, отражение върху заетостта и формиране на по-конкурентна среда. Ефектът от ПЧИ върху ръста в икономиката се описва и в теоретичните разработки, и се анализира емпирично, сочейки положителен резултат. Трябва да се прави разлика, обаче, между инвестиции на зелено, които имат пряк принос към основния капитал, и мултинационалните компании (МНК), където

положителното въздействие е свързано главно с пренос на знания.

ПЧИ могат да допринасят за ръста на икономиките в ЦИЕ чрез следните канали, отнасящи се главно за страни домакини с нисък доход:

ПЧИ имат принос към основния капитал в страните домакини и увеличават заетостта. Ефектът от ПЧИ върху заетостта зависи от типа на инвестициите. Когато ПЧИ са под формата на поглъщане, в резултат на реструктурирането почти винаги се стига до излишък на работна ръка, разкриването на което е предназначено да намали или елиминира раздутия щат. Точно обратното, по дефиниция, новите предприятия създават работни места. Въпреки това е трудно да се оцени броят на работните места, реално създадени от този тип ПЧИ, тъй като статистиката не предоставя достатъчно подробна информация.

ПЧИ са канал за пренос на технологии и развитие на човешкия ресурс. Значителен принос на ПЧИ към икономическия ръст идва от факта, че те са средство за пренос на знания и технологии: от една страна ПЧИ, чрез преноса на знания и технологии, както и чрез по-добрите управленски умения, правят предприятията с чуждо участие (ПЧУ) по-продуктивни от местните¹. От друга страна, те допринасят за разширяването на местните фирми чрез положителните съпътстващи ефекти и външни последици от присъствието на ПЧУ на местния пазар. Технологиите, донесени от ПЧИ, се разпространяват в икономиката преди всичко посредством вертикалната връзка между чуждите и местните фирми. ПЧУ изискват от своите местни доставчици и подизпълнители да отговарят на високи стандарти на качество и за тази цел им предоставят техническо съдействие и/или обучение. Няма доказателства, които да сочат, че този вид съпътстващи ефекти възникват между чужди и местни компании със сходен предмет на дейност (съпътстващи ефекти чрез хоризонталните взаимовръзки). Чуждият бизнес няма изгода от повишаване на продуктивността на местните конкуренти като им разкрие своето ноу-хау или организационни процедури. Вертикални връзки между чуждите и местните компании, обаче, не винаги съществуват. ПЧУ в някои случаи внасят всички производствени ресурси и оборудване от собствената си страна или от трета страна и по този начин не споделят технологиите си с местния бизнес. Ролята на местните власти в това отношение е да прилага мерки за заздравяване на връзките между чуждия и местния бизнес. Освен това, проучванията сочат, че ако технологичната пропаст е твърде голяма, местните компании ще бъдат неспособни да внедрят технологиите, донесени благодарение на ПЧИ.

Накрая, банковият сектор има значителна роля в разпространението на технологичния напредък. Едно недобро финансово посредничество прави придобиването на ресурси по-трудно за местните компании. Това може да ограничи инвестирането и да попречи на фирмите да се възползват от възможностите, открити се пред тях чрез присъствието на чужди компании.

Друга теоретично положителна външна последица от ПЧИ е свързана с човешкия ресурс, и по-конкретно с повишаване на квалификацията и ноу-хау на местното население и в производството, и в услугите. Тази потенциална полза произтича от факта, че чуждите компании донасят нови умения и методи на работа, и в общия случай са готови да похарчат повече средства за обучение на своите служители, в сравнение с местните си конкуренти. Независимо от това, опитът показва, че разпространението на знания и умения сред работниците не може да се приема за даденост. И тук отново, ако пропастта между местното ниво на квалификация и това на чуждите кадри е прекалено голяма, преноса на знания ще бъде наистина незначителен или несъществуващ.

¹ Westernhagen, N., 2001

В производството ефектът на ПЧИ върху човешкия ресурс е тясно свързан с преноса на технологии. Изследванията доказват, че за развитите сектори е по-вероятно да се възползват от съпътстващите ефекти, отколкото да развият човешкия ресурс, а технологичният пренос се случва по-лесно в икономики с квалифицирана работна ръка². Така, положителното въздействие на ПЧИ върху местната икономика е максимално там, където мерките за образоването и развиването на високотехнологичните сектори се предприемат едновременно.

Предвид горните съображения, се налага изводът, че националното образование има по-голяма роля в усъвършенстването на човешкия ресурс, отколкото обучението, предоставяно от ПЧУ. Следователно, правителствата трябва да не разчитат толкова, че чуждите компании ще повишат квалификацията на тяхното население, а да развиват своя собствена образователна политика за целта.

ПЧИ, включващи придобиване на местни компании, води до повишаване на производителността. Това важи както за предприятия, продадени като част от приватизационния процес, така и за тези от местния частен сектор. Така или иначе, най-голямото преустройство, предизвикано от идването на чуждия капитал, се проявява в главните предприятия от публичния сектор³. Производителността, което означава по-ефикасно използване на производствените ресурси, усилва процеса на догонване. По-ефикасното използване на тези ресурси от ПЧУ в сравнение с местните предприятия се постига чрез комбинацията на модерни управленски квалификации и технологии и местна работна ръка и суровини. В резултат на това, по-високата производителност позволява на ПЧУ да произвеждат на по-ниска себестойност, отколкото местните производители. Ето как ПЧУ стават по-продуктивни от местните предприятия. Ала това може да се случи, само ако ПЧУ в страната домакин притежава над минималния праг човешки ресурс. ПЧИ си взаимодействат с човешкия ресурс, влияейки на ръста на икономиката.

Вътрефирмени съпътстващи ефекти. За да избегнат изтичане на информация/парични средства, ПЧИ са готови да пренасят модерна и сложна технология само при изцяло или мажоритарно притежавани дъщерни фирми и са по-малко склонни да приемат други варианти. Технологичният пренос на вътрефирмена основа е най-бързият начин за пренос на ноу-хау през граница. С други думи, това позволява на страните домакини да добият нови технологии в сравнително кратък период от време спрямо другите начини за технологичен пренос.

Ефекти от реструктурирането. Интегрирането в мрежите от ПЧУ е важен импулс за реструктурирането на предприятията, което засилва конкурентоспособността на компаниите на световния пазар и ги прави по-силни спрямо местните фирми. Ефектът от реструктурирането също така играе роля, когато ПЧИ означават само смяна на собствеността и не са свързани с внос на капитали. Ефекта от реструктурирането за икономиките в преход е особено значим в контекста на приватизацията, тъй като държавните предприятия от ерата на Съветския съюз имаха раздут щат и се характеризираха с недостатъчна структурираност и слаби варианти за контрол.

Икономии от мащаба. ПЧУ са обикновено по-големи от местните предприятия, с по-висока интензивност на процеса на проучване и развитие, което им позволява да използват на местните пазари икономии от мащаб.

Увеличаване на търговията. ПЧИ, направени най-напред от МНК, служат като

² Mickiewicz, T., S. Radoshevic and U. Varblan, 2000

³ UNCTAD (2002, 2003, 2004, 2005), *World Investment Report 2002, 2003, 2004, 2005*, New York and Geneva

проводник за износ от страните домакини⁴. ПЧИ създават вторични потоци под формата на износ на машини и други средства за производство, създават търсене за внос на производствени стоки, както и за внос на услуги (експертни знания, финанси, счетоводство и т.н.). ПЧИ осигуряват положителен ефект върху баланса на плащанията в дългосрочен план. Тъй като ПЧИ се свързват с индустриализацията и промяната в модела на специализираност, те ускоряват разширяването на “Нарастващо технологичния експорт”.

ПЧИ интензифицират конкурентоспособността спрямо местните фирми. Въвеждането на ново ръководство, повишената специализираност и реструктурирането, както и знанията и технологиите дава на ПЧУ конкурентни предимства пред местните фирми. Данните сочат, че ПЧИ не “засенчват” местните инвестиции, а напротив – правят местните фирми по-конкурентноспособни и продуктивни. Конкуренцията между ПЧУ и местните фирми принуждава неефективните местни фирми да станат по-продуктивни чрез инвестиране в материален и човешки ресурс. Повишената конкуренция също така позволява предислоциране на ресурсите от неконкурентните към конкурентно по-силните местни фирми.

Така или иначе е добре известно, че може да се проявят и някои противоречиви процеси.

На теория ПЧИ би трябвало да насърчават местния бизнес да повишава своята производителност и да подобрява качеството на стоките и услугите си, за да задържи своя пазарен дял. На практика, обаче, присъствието на чужди компании не води задължително до по-конкурентна среда. Ако местните фирми са неспособни да се пренастроят достатъчно бързо, може да претърпят загуби в печалбите и накрая да банкрутират. При такива случаи чуждото присъствие има склонност да повишава концентрацията си, като унищожават местните фирми.

Освен това, някои сектори са податливи на концентрация поради икономии от мащаб, присъщи на самия вид дейност. Там, където предметът на дейност не е имал време да се развие, чуждите фирми могат незабавно да завземат целия пазар и да изключат от участие местните представители. Това се наблюдава изявено в търговията на дребно. В страните от ЦИЕ, големите вериги за търговия на дребно са почти изцяло в ръцете на чужди компании, главно от ЕС и САЩ (Carrefour, Delvita, Lidl, Tesco, Praktiker, Metro и др.).

Друг момент, който си струва да се вземе под внимание, е че някои поглъщания чрез ПЧИ са насочени към елиминиране на потенциални конкуренти от пазара – проблем, който едва ли е способстващ за появата на конкурентни пазари⁵. Чрез поставянето на приоритетно значение върху бързината и краткосрочното максимизиране на прихода, правителствата на страните от ЦИЕ продаваха понякога всички предприятия в даден сектор на един и същи инвеститор, създавайки вертикално интегрирани групи, които осуетяват конкуренцията. Такива инвеститори имат сигурността, че закупените предприятия ще имат доминираща позиция на пазара, и затова са склонни да платят повече за тях. Така правителството получава повече, отколкото би получило, ако раздробява предприятието на части и го продаде на няколко инвеститора.

⁴ World Bank, <http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources>

⁵ National Statistical Institute (Bulgaria), 2000-2006

Заклучение

Има много примери, ясно доказващи, че отварянето на пазара за чуждите компании не е задължително да доведе до появата на конкурентен пазар, на практика дори може да се случи обратното. В страните от ЦИЕ има създадени регулаторни органи за чувствителните към външна конкуренция сектори, но понякога им липсва ефективност, поради връзките им с основни играчи на пазара и защото са им предоставени недостатъчни ресурси.

Литература:

- [1] Westernhagen, N., 2001
- [2] Mickiewicz, T., S. Radoshevic and U. Varblan, 2000
- [3] UNCTAD (2002, 2003, 2004, 2005), *World Investment Report 2002, 2003, 2004, 2005*, New York and Geneva
- [4] World Bank, <http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources>
- [5] National Statistical Institute (Bulgaria), 2000-2006

POSITIVE EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS (FDI) ON THE HOST COUNTRIES AND FIRMS

Stefan Cankov
st.cankov@gmail.com

*Todor Kableshkov University of Transport,
158 Geo Milev Street, Sofia 1574,
BULGARIA*

Key words: *FDI, foreign investors, positive effects, host countries, domestic firms, productivity, employment*

Abstract: *FDI is associated with many positive effects on economic growth in transition economies, especially in the case of insufficient competition on domestic markets, but provided that no monopoly positions of MNCs subsidiaries are allowed by policy-makers in the host country. Multinational Corporation (MNCs) sometimes take advantage of their economic power and create distorting conditions in which domestic firms are not able to compete. However, the macro- and micro-economic conditions within the country also may impact the emergence and extent of these theoretical effects. Economic theory asserts that FDI may have several positive effects: immediate increase in productivity following takeover by foreign investors, and spillover effects on the rest of the economy through technology transfer, human capital development and the shaping of a more competitive environment. Increased competition provides for the reallocation of resources, stimulates firms to be more productive, and furthermore invest in physical and human capital. Through labour training and transfer of managerial skills domestic firms “import” significant for them organisational knowledge and labour skills, which have a positive effect on productivity of domestic firms. Technological upgrading is also reinforced by domestic firms desire to switch from the available to the MNCs technologies.*